

USMON NOSIR LIRIKASIDA DARD, IZTIROB VA KECHINMALAR IFODASI

O`rinov Odilbek Laziz o`g`li

O`zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi o`qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada tadqiqotchi shoir asarlaridagi ishq, Vatanga, xalqqa bo`lgan muhabbat chizgilarini tahlil etishga uringan. «Geyne bilan o`rtoq tutindim, Lermontovdan ko`mak o`tindim» degan yosh shoir rus va jahon poeziyasining maftunkor fazilatlarini ijodiy talqin qilish bilan birga Sharq adabiyoti va og`zaki ijodining boyliklarini ham egallashga intilgani haqidagi fikrlar ifoda etilgan.*

Kalit so`zlar: *Usmon Nosir, lirika, tasvir, timsol.*

Abstract: *In this article, the researcher tried to analyze the lines of love, love for the country, people in the works of the poet. "I made friends with Heine, I got help from Lermontov," the young poet tried to creatively interpret the charming qualities of Russian and world poetry, as well as to master the riches of Eastern literature and oral creativity.*

Key words: *Usman Nasir, lyric, image, symbol.*

Kirish. Haqiqiy shoirlar har qachon o`z yurtlarining timsoli bo`ladilar. Ular o`z yurtlarining daryolariga, o`z osmonlarining bulutlariga, o`z tog`larining mingashma cho`qqilariga, o`z yo`llarining karvonlariga va o`z onalarining chaqaloqlariga o`xshaydilar. Shular bilan birga haqiqiy shoirlar o`z millatining qalbiga o`xshaydilar. Geyne o`z xalqining qalbi edi. Pushkin o`z xalqining qalbi. Bayron – o`z xalqining qalbi. Bu qalblarni toptamoq shu xalqlarning hayot asoslarini toptash bilan barobardir. Usmon Nosiriyini so`zlarining miqyosi, kechinmalarining miqyoslariga ko`ra o`z xalqining qalbi deb aytsak, bunda mubolag`a yo`q. U tom ma`noda xalq timsoliga aylanish yo`liga kirgan edi.

Adabiyotlar tahlili va tadqiqotlar

Shoir haqida qancha ko`p gapirilsa, yozilsa, asarlari tahlil qilinib anglansa shuncha kam. Biz bugunga qadar qator adabiyotshunos olimlar, yozuvchi va shoirlarning Usmon Nosir haqidagi maqola va yodnomalarini o`qidik, o`rgandik. Xususan, taniqli adabiyotshunos olim Ibrohim G`ofurovning “Qismatning ovozi” (Xurshid Davron sayti), O`zbekiston Qahramoni A. Oripov, Usmon Nosir haqida so`z, O`zbekiston adabiyoti va san`ati, 1983, Mirvaliyev, R. Shokirova. O`zbek adiblari. - Toshkent, G`afur G`ulom nomidagi adabiyot va san`at nashriyoti 2016-yil. tadqiqotchi diyora Sanayevaning “Unutmas meni bog`im” maqolasi shular jumlasidan.

Asosiy qism

Usmon Nosir vatanni hech ikkilanmasdan sevadi. Vatan deb, xalq deb, o`zini har qanday sinovlarga hozirlagan. Ichdan nurlanish juda noyob xodisa. Insoniyatning kamdan-kam farzandlariga nasib bo`ladi. So`zning ichdan mo`jiza kasb etib nurlanishini men Boboraqim Mashrabda, Mirzo G`olibda, Geyneda, Lorkada, Cho`lponda, Usmon Nosirda kuzatish mumkin. Usmon Nosirning she`rlari va dostonlari oralab bulutlar bilan olishayotgan va bulutlar orasidan yanada yaraqlab chiqayotgan va hissiyotli yuraklarni behad to`lqinlarga soladigan nurafshon oy kezadi. Oy, shamol, bulut – go`zallik va hayot yaratishdek kodir

tabiatli bulutlar Usmon Nosir she'rlariga fusunkorlik baxsh etadilar.¹ “Usmon Nosir deganda biz kimni tushunamiz? U shunday iste'dod egasiki, bamisoli tekkan joyini kuydirguvchi olovdir. Shoirning g'oyat qisqa umriga nazar slogan kishi juda uzoq o'ylarga tolisi shubhasizdir. Chunki bu chaqmoqdek umrda benihoya kata imkoniyatlar yonib ketganligini ko'rib va his qilib turasiz. Usmon Nosir ulug' va abadiy she'riyatning diydasi oqib ulgurmagan shabnamdir, u hali qahqahaga aylanmay lablarimizda manguga qotib qolgan nim tabassumdur. Uning she'rlari ko'z kabi tirik, jonli, tutqich bermas hayot poralaridir”, deganda mutlaqo haq edi O'zbekiston qahramoni, shoir Abdulla Oripov.²

Muhokama va natijalar

Holbuki, u erka shoir edi. She'rlari o'zbek zaminida tushgan, tim qora sochlari qaysar jingalaklangan olovli boshi uzra shuhrat yalovlari hilpirardi. Shunchalar yosh bo'lishiga qaramasdan, Samarqand dorilfununida talabalik chog'idayoq uni o'zbek she'riyatining eng talantli vakili sifatida Rossiyaga, Armanistonga, Tojikistonga adabiy anjumanlarga she'r o'qigani yuborardilar.

Usmon Nosirning jo'shqin yuragi kengliklarga chiqib, o'lkalarni ko'rib, taassurotlarga to'ldi. Hali go'daklik chog'laridayoq u taassurotlarga tashna edi. U olam tasvirlarini isyonkor yuragiga ko'chirishga oshiqardi. Yangi-yangi taassurotlarda yashash unga yoqar, behad zavq bag'ishlardi.

U hech narsaga beparvo qaray olmas va hech narsaning qoshidan beparvo, beg'am o'tolmasdi.

Usmon Nosir!.. Bu nom yigirmanchi yillarning oxirlaxidayoq o'quvchiga tanila boshladi. O'ttizinchi yillarda esa u, asarlarini kitobxonlar intiqlik bilan kutadigan shoirga aylandi. Endi uni «tabiatan shoir», «tug'ma shoir» deb ta'rifladilar. Ana o'shanda Usmon Nosir 20 yoshlarda edi. «Bo'ladigan bola boshidan ma'lum» deganlaridek, Usmon Nosir ham mashhur siymolarimiz kabi juda yoshligidan ko'p ijobiy xislatlarga ega bo'lgan edi. U nihoyatda ziyrak, idrokli, keng mushohadali, o'ta qiziquvchan, uquvli, bilimga chanqoq, mehnatkash edi. Shuning uchun ham Usmon Nosir ijodda yoshligidanoq iste'dodli, «tug'ma shoir» sifatida tanildi. Bu tanilish yosh shoirning shoirona tabiatidan tashqari, uning ijodga jon-dili bilan berilishi, ijod sirini bilishga urinishi, bu yo'lda o'rganishi va izlanishi samarasi edi.

«Geyne bilan o'rtoq tutindim, Lermontovdan ko'mak o'tindim» degan yosh shoir rus va jahon poeziyasining maftunkor fazilatlarini ijodiy talqin qilish bilan birga Sharq adabiyoti va og'zaki ijodining boyliklarini ham egallashga intildi...³ Uning barcha she'rlarida, tarjimalarida kismat tilga kirgan satrlar, bandlar bor! Balki qismat uning qalbida juda erta tilga kirgandir. Lekin she'rlarida qismatning ovozi o'ttiz uchinchi yildan to'xtovsiz eshitila boshladi.

«Yurak»dagi so'nggi satrlar:

«*Yoril, chaqmoqqa aylan sen,*

Yoril! Mayli tamom o'lsam!..» Men buni qismat ovozi deb bilaman. Shoir o'z taqdirini bashorat qilishga o'tgan edi. Yoki mashhur «Monolog»ni eslang. Bunda barcha o'tli satrlar — qismat ovozi. Va ayniqsa: «*Ehtimolki, tamom qilmasdan — Umrim tugar...»* Chamasi, «Nil va Rim» ham boshdan-oyoq qismat sasi. «*Lampam yonur... yaralangan qanotdek og'ir O'y*

¹ <https://kh-davron.uz/yangiliklar/muborak-kin/ibrohim-gafurov-usmon-nosir>.

² <https://cyberleninka.ru/article/n/unutmas-meni-bog-im/viewer>

³ <https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/memuarlar/usmon-nosir-2>

bosadi. Yuragimda go'yo sel yog'ar...» Usmon Nosirning bu sirli she'rda Homer bilan bahslashuvi ham, Rim sahnasida gladiator bilan yo'lbars olishuvi ham, xalqning bu qonli manzaradan zavqlanishlari ham va nihoyat, «*Rim – o'yindan o'lim kutgan jinni teatri*» satri ham bari-bari o'z taqdiriga bashoratlar edi.

Shoir she'rlari bashoratning anglashilmas ajib sirli tasvirlariga to'lgan. Uning har satridan bu buyuk insonning qismati ko'rinib turadi:

*Jim!.. Ufqdagi botar quyoshni
Shart kesilgan boshga o'xshatdim.
Parcha-parcha kuygan shafaqlar
Tirqiragan qonni eslatdi!*

Dahshatli Sibir o'rmonlarida yalang'och ko'ksini o'yib qonga botirgan Usmon Nosir!

Usmon Nosirning «1870» deb atalgan ajib po'rtnador, ohang tovlanishlariga to'la she'rini ko'plar biladi, ko'plar yodlab yuradi. Bunda birovlar Razinning boshini yumalab ketgan qirmizi quyoshga o'xshatilganidan mutaassir bo'ladi. Yana kimdir she'rda onaning hech qachon botmaydigan oyga, uning bag'ri oq yumshoq bulutga mengzalanganidan ta'sirlanadi. Bu she'rda bog' timsoli ham yo'q emas, ona timsoli bog' timsoliga shu'la tashlab turadi. Oy ularga xayoliy suratlar bag'ishlaydi. Oy nuri esa sirlantiradi. Bir she'rdagi hamma obrazlar bir-birlariga o'zaro shu'la tashlab, bir-birlarini shu'lador qilib turadilar. Bunday tashbehlar va ohanglarda chinakam ilhomiylik jo'sh uradi.

Bunday hodisalar Navoiy, Hofiz, Bayron, Geyne singari daholardagina daho san'atining savqi tabiiyligi orqali namoyon bo'ladi.

Aslini olganda, bu uchala so'z-tushuncha bir-biri bilan hech qanday bog'lanmagan. Ular qo'llangan satrlar va bandlar boshqa. Lekin Usmon Nosir yuragida she'r savqi tabiiylik qudratidan tug'ilgani bois u boyagi uch narsaning – tuyg'u, so'z va ohanglarning porloq garmoniyasi – uyg'unligiga erishadi.

Shoir ona uchun bola tarbiyalash mashaqqatini chizarkan:

*Va azobga so'z bermaydi u.
Bu safar ham tog'day chidadi –*

deb bir bandni yakunlaydi. So'ng shundan keyin she'rning oxirgi bandi keladi. 84-yil nashrida o'qiymiz:

*O... bilmadi kimni tuqqanin,
Faqat har galgiday shod edi.*

Shu xolos. Bunday qaraganda go'yo xech narsa o'zgarmagan. She'r tabiiy davom etyapti. Fikr oqimi va mazmun rivojida uzilish yo'q. Lekin xuddi shu yerda Usmon Nosirning go'zal san'atkorligi bilan chambarchas bog'liq bir muhim badiiyat tamomila yo'qolgan...

«Mehrini»ning birinchi nashrini qo'lga olamiz. Ne ko'z bilan ko'raylikki, unda shunday yozilgan:

*Bu safar ham tog'day chidadi –
– Yu... bilmadi kimni tuqqanin.*

Xulosa

Ha, haqiqatdan ham shoir bugun ham tirik, oramizda yurgandek. Zotan, uning asarlari o'qilmoqda, she'rlari yod olinmoqda, u haqda kitoblar, sahna asarlari yaratilmoqdaki, bularning barchasi yuqoridagi misralar nechog'lik asosli ekanligini yana bir bor isbotlaydi.

Iste'dodli shoir To'ra Mirzoning "Usmon Nosir" nomli badiasi, yosh va qalami o'tkir yozuvchi Jovlon Jovliyevning "Usmon Nosir" kitobi va shu nomdagi sahna asari esa uning yosh avlod tassavvurida yangitdan kashf etdi, desak sira mubolag'a bo'lmaydi. Shuningdek, bu kabi asarlarni maktab darsliklariga kiritish va bu orqali aziz farzandlarimiz qalbida o'tmishga hamda ulug' ajdodlarimizga bo'lgan faxr va g'urur tuyg'ularini shakllantirmog'imiz, bugunning, kelajakning Usmon Nosirlarini yaratmog'imiz zarur va ayni chog'da dolzarb ham.

Usmon Nosirning adabiyotda paydo bo'lishi hammaning e'tiborini tortgan edi. Uning ijod maydoniga kirib kelishi, mislsiz kuchi bilan hammani o'ziga jalb qilgan notanish bir pahlavonning maydonga kirib kelishiga o'xshar edi. Ha, u ijod maydoniga yosh va kichkina jussasi bilan keldi-yu, juda katta yuk ko'tardi. «Usmon she'riyatimizga shamolday kirib keldi. Balki bo'ronday! U shunday to'polon va to'lqin bilan keldiki, uncha-muncha she'riy uslub va ijodni to's-to's qilib yubordi. Uni o'zimizda «O'zbekning Lermontovi», Moskva gazetalarida «Sharqda Pushkin paydo bo'ldi», deb yozishdi», – deydi shoir Turob To'la.

Usmon Nosir 1944-yil 23-martda (lager` arxivi hujjatlariga ko'ra 9 martda. Sayt izohi) 32 yoshida Uzoq Sharqda (Kemerevo viloyati Mariinsk rayonida Suslovo qishlog'i (hozir Pervomaysk posyolkasi) yaqinidagi lagerda) vafot etdi. Lekin, shoir o'zi aytganidek, uni Ona Vatani, xalqimiz, adabiyot unutmadi!

Bargdek uzilib ketsam
Unutmas meni bog'im.
Ishimni hurmat qilur,
Gullardan haykal qurur.
She'rlarim yangrab qolur,
Ming yillardan keyin ham
Unutmas meni bog'im...⁴
(«Bog'im»)

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. kh-davron.uz/yangiliklar/muborak-kin/ibrohim-gafurov-usmon-nosir
2. <https://cyberleninka.ru/article/n/unutmas-meni-bog-im/viewer>
3. <https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/memuarlar/usmon-nosir-2>
4. S. Qambarova "Shoir o'lmaydi"

⁴ Kh. Davron sayti